

Durchübung dieser wichtigen Partie Leseproben z. B. aus Reymont, Tetmajer, Orkan, Sienkiewicz erwarten. Mehr Aufmerksamkeit verdienen auch die neuesten Spracherscheinungen und Änderungen im zeitgenössischen Polnischen (neben einer Leseprobe aus S. Grodzieńska könnte z. B. Wiech zitiert werden, dessen Werke einen so durchdringenden Einfluß auf die Phraseologie der heutigen polnischen Umgangssprache haben). Wenn wir ein Sprachhandbuch in die Hand nehmen, erwarten wir von ihm mit vollem Recht auch die Bestrebung, möglichst viel zur Annäherung zweier Völker und ihrer Kulturen, zur Vertiefung ihrer beiderseitigen Beziehungen beizutragen. Dem Angehörigen eines Volkes, das in der polnischen Geschichte mehrmals Ursache tragischer Ereignisse war, würden gewiß mehr sagen z. B. die Medaillons der Z. Nałkowska als das Fragment aus Andrzejewski, das die Schwierigkeiten beim Aufbau des volksdemokratischen Polens zeigen will.

Trotz der offensichtlich gewissenhaften und aufmerksamen Korrektur sind in der Publikation einige Fehler geblieben. Ihr größter Teil ist wahrscheinlich beim Druck entstanden. Es ist schade, daß der zweite Teil der Publikation nicht so aufmerksam wie der erste korrigiert worden ist (s. die Leseprobe aus Andrzejewski). Wir machen nur auf solche Fehler aufmerksam, die zur Verbesserung event. weiteren Ausgaben dienen könnten.

- I, S. 25: Obwohl man die Form „przyszleś“ oft hört, entspricht sie nicht der Norm; sie ist analogisch nach der Form des weibliches Geschlechtes „przyszłaś“ entstanden.
- 108: Der Nominativ der Personenform des Zahlwortes „dwa“ ist „dwóch“ und nicht „dwuch“.
- 119: Statt „wielo“ gehört „wiele“.
- 137: Der Termin „Sachform“ ist nicht ganz genau, obwohl er in manchen polnischen Grammatiken gebraucht wird; man könnte ihn gewiß durch einen anderen Termin ersetzen, der auch Personen weiblichen Geschlechtes einschließen würde. Ähnlich auch der Termin „Pers. Form“.
- 208: Das Zeitwort „tesknić“ ist nicht reflexiv.
- II, S. 8: In dem angeführten Satz wäre es angebracht, den Ausdruck „jej“ als possessives Fürwort zu charakterisieren.
- 18: Die Schriftstellerin Orzeszkowa hatte als Vorname Eliza. 40 (auch Inhaltsverzeichnis, S. 5): Der Titel des Werkes J. Andrzejewskis lautet richtig: *Ciemności kryją ziemię*.
- 77: *ons* gehört in das Glossar überhaupt nicht.
- 107: Die Form „dob“ ist Gen. plur. vom Hauptwort „doba“.

Jarmil Pelikán
(Übersetzt von J. Krystýnek)

V. I. Sobinnikova, *Strojenije složnogo predloženiija v narodnych govorach*, Voronež 1958, 172 stran; — *Prostoje predloženiije v russkich narodnych govorach*, Voronež 1961, 292 stran.

Nářeční syntax jistě nepatří k nejpropracovanějším oddílům dialektologie. V tom není mezi jednotlivými slovanskými národy podstatnějších rozdílů. I přes některé studie věnované nářeční skladbě jsme též u nás vlastně v počátcích. S poněkud hojnějším výzkumem větné skladby nářečí se setkáváme v Sovětském svazu. Vedle stěžejního díla Šapirova (*Čerki po sintaksisu russkich narodnych govorov*, Moskva 1953) byla tu totiž napsána celá řada monografií se skladebnou tematikou. Stačí jmenovat z nejnovějších autorů např. Losevovou, Meškovskou, Palaginou, Petrikinou, Sorotinou, Gecova aj. Recenzované dílo V. I. Sobinnikové je však jedna z prvních vydaných monografií, které popisují a rozebírají celý syntaktický systém jednoho nářečí. Po třech letech od vydání monografie o souvětí vyšla též práce o větě jednoduché.

Materiálovou základnou pro popis a analýzu souvětí a větné stavby je Sobinnikové nářečí dvanácti víceméně náhodně vybraných obcí gremjačenského okresu voroněžské oblasti. Jde o dialekt, náležející k východní části jihovelkoruské nářeční skupiny. Některé kapitoly, zvláště z dílu o větě jednoduché, čtenáře přesvědčují, že autorka založila svou monografii na neobyčejně rozsáhlém materiálu; takřka nikde však neupadla do jeho naprosto vyčerpávajícího výčtu, nýbrž uvážlivě vybrala vždy jen několik příkladů. Po té stránce vyniká nad první díl monografie o větě jednoduché. Už jen letmé srovnání obou prací ukazuje, že druhý svazek přináší větší bohatství typů. Bylo při něm třeba pracovat s rozsáhlejším materiálem. Snad pro tyto vnější okolnosti postupovala autorka vlastně obráceně a vydala nejprve stavbu souvětí a pak pojednávala o stavbě jednoduché věty.

Nejprve se obírám druhým svazkem, věnovaným větě jednoduché, pak probírám práci o stavbě souvětí. Rysy společné oběma svazkům shrnuji na konec.

*

V práci o jednoduché větě vychází autorka z větných členů. Na pozadí jejich analýzy sleduje i jiné stránky syntaktické stavby: typy spojení mezi členy, pořádek slov aj. Zaměřuje se hlavně na větné členy v jednoduché větě, ale nezapomíná ani na jejich vyjádření v souvětých celcích.

Látka o jednoduché větě je utříděna tak, že se nejprve probírají způsoby vyjadřování základních členů vět jednočlenných. Dále se pojednává o vedlejších větných členech a o pomezích typech vět s vytčenými infinitivy a o vazbách mezi několikanásobnými členy.

Způsoby vyjadřování podmětu a přísudku se málo liší od spisovného jazyka. Zvláštnosti se týkají jen menšího rozšíření osobních zájmen ve funkci podmětu, pro dialekt je dále charakteristické užití hromadných jmen ve formě synekdochy (*Volbs paryžel*), užití jako podmětu zájmena v genitivním tvaru *čego* (*F karzinka čuvo š: kartoški, pamidory*). Pokud jde o přísudek, je pro dialekt typické např. hojně uplatnění *est'* ve významu *nachodit'sja* (*A gde etut žamich est'?*), užívání ustrnulé formy přechodníku u sponově jmenného přísudku (*U tibe telz abmirtvešy*) aj.

K přísudku autorka vhodně včlenila pojednání o větách, v nichž dochází k opakování přísudkového slovesa. Správně je vyloženo, že jde o častý nářeční prostředek, jímž mluvčí vyjadřuje svůj citový postoj k sdělované skutečnosti nebo jímž charakterizuje přísudkový děj; děj probíhá s velkou nebo malou intenzitou, probíhá dlouho, krátce, přerušované apod.

Naskýtá se otázka, zda se podobně neopakují též jiné větné členy, např. příslovečné určení způsobu, místa nebo přívlastek. V příslušných kapitolách není o takovém opakování zmínka. V našich nářečích je opakování běžné i v těchto případech.

Jednočlenné věty Sobinniková roztrídila nejprve podle toho, je-li v nich podmětem určitá nebo neurčitá osoba, mají-li podmět všeobecný nebo podmět neosobní. Neosobní věty se dělí dále podle toho, jakým slovem nebo tvarem je vyjádřen základní člen, tedy např. indikativem, infinitivem, predikativními příslovcí, trpnými příděstími, substantivy. Toto dělení považují za správné, neboť tak dobře vynikly všechny specificky nářeční typy. K větám jednočlenným osobním jsou tradičně včleněny i věty typu *Čuju* s přímo nevyjádřeným osobním zájmemem (já). V češtině je klasifikujeme jako věty dvojčlenné, neboť podmět se rozumí s tvarem určitého slovesa.

Podobně jako základní větné členy jsou utříděny i členy vedlejší. Kapitola o předmětu je např. členěna na pojednání o předmětu přímém a nepřímém, dále na předmět vyjádřený substantivními pády prostými a předložkovými. Hlavní dělení přívlastku je založeno na tom, zda jde o přívlastek shodný nebo neshodný. U shodného se autorka obírá též zvláštnostmi shody, opakováním předložek u přívlastku a u určovaného výrazu, není opomenut ani slovosled. Upozorňuje se na častější postpozici shodného přívlastku, konstatuje se, že v nářečí jsou proti spisovné ruštině hojnější posesivní adjektiva, menší uplatnění má genitiv přívlastňovací, větší je frekvence postpozitivních přívlastňovacích zájmen.

U příslovečných určení by bylo lepší zvolit jiný postup, totiž vyjít od vyjádření příslovcí, tedy od toho, co je pro příslovečná určení nejtypičtější, a pak teprve sledovat jejich vyjádření prostými a předložkovými pády.

Jistě každý, kdo měl příležitost pracovat s nářečním materiálem, ví, jak je obtížné najít v nářečním projevu hranici mezi větným členem, větou a souvětím. Pro nářečí je totiž příznačná uvolněnost větné stavby, větné členy se často volně připojují nebo vytýkají před větu. Překvapuje, že se s tímto problémem setkáme u Sobinnikové spíše ojedinele. Nikde není souhrnně vysvětleno, z jakého hlediska vychází při rozhodování, jde-li už o větu nebo ještě o větný člen. Autorka nepřacuje s běžným u nás termínem „polovětne vazby, útvary“. Proto je někdy nucena vést násilně hranici mezi větou a větným členem. Často pak hodnotí jako normální větný člen i takové útvary, které by mohly být právě přechodními typy nebo dokonce by mohly vystupovat jako věty. Tak např. vztah mezi přísudky v dokladech uvedených na str. 64 typ *Fajmal muchu (rebjenok) — ubjet'* klasifikuje jako členský vztah podmínkový mezi dvěma přísudky. Mám za to, že tu jde o podřadný myšlenkový vztah souvětí vyjádřený asyndeticky, tedy prostředky parataktickými. Ostatně se tento doklad nicméně neliší od těch, které Sobinniková uvádí jako příklady na paratakticky vyjádřený vztah podmínkový v prvním dílu str. 142, např. *Doš přišol — kartoška radit'*.

Ukazuje se, že by bylo dále plodné zavést termín „dodatkově připojené větné členy“. Šlo by o takové členy, které mluvčí připojuje, aby zpřesnil nebo zkonkretizoval předcházející sdělení. Jde o výrazný znak vůbec mluvených projevů. Mluvčí zpravidla nezná celou perspektivu sdělení, formuluje ad hoc. V průběhu promluvy si uvědomuje, že je třeba některé části věty upřesnit, dodatečně objasnit. Jde např. o věty, v nichž je podmět nebo předmět vyjádřen zájmenem. Dodatečně připojeným větným členem mluvčí odhaluje obsah tohoto zájmena, např. *Iššo ani*

stajat', *našy marjaki*. K dodatkově připojeným větným členům by se mohlo zařadit mnoho dokladů z kapitoly o přístavku a z oddílu o tzv. parataktickém přívlastku. Stejně syntaktické jevy by se pak našly pohromadě.

K svazku o jednoduché větě ještě připojujeme, že je poněkud problematická základní autorčina koncepce probrat všechny syntaktické jevy v souvislosti s vyjadřováním větných členů. Tak se mohlo stát, že takřka ušlo pozornosti osvětlení různých stránek větné modality. Výklady o postojí mluvčích k sdělované skutečnosti buď vůbec chybějí, nebo jsou jen kusé a rozptýlené na mnoha místech.

Nemůžeme se též spokojit s autorčinými údaji o slovosledu, jak jsou probrány u větných členů. Je pravda, že nezapomněla podat zprávu o postavení přívlastku, shodného i neshodného, postavení předmětu, avšak schází nám souhrnné pojednání. Existují v onom nářečí vůbec nějaké obecnější slovosledné tendence?

Obecně se konstatuje, že s celkovým citovým charakterem nářečních projevů souvisí hojně užívání citoslovců. Překvapuje, že autorka neuvádí z popisovaného nářečí doklady na přísudek vyjádřený citoslovcí a na jednočlenné věty citoslovečné.

Pro nářeční promluvu jsou dále charakteristické věty, v nichž není vyjádřen predikát, neboť se rozumí z kontextu, tedy věty eliptické. Ani jim není v práci věnována zvláštní kapitola.

Doklady na infinitiv přívlastkový typu *Plat' ja u nej net f školu chadit'* (str. 147) jsou opravdu spíše příklady na infinitiv účelový.

*

Látka o výstavbě souvětí je rozčleněna do třech hlavních oddílů. První je věnován souvětí souřadnému, druhý souvětí podřadnému, třetí pak souvětím asyndetickým. Volně se připojuje ještě kapitola o přímé a nepřímé řeči.

V úvodní kapitole prvního svazku se čtenář mimo jiné doví, které jsou hlavní hláskoslovné a morfológické rysy zkoumaného dialektu. Tento výčet je užitečný, neboť ukazuje na vzájemnou vázanost systému syntaktického s morfológickým. Též se tu uvádějí specificky nářeční typy jednoduchých vět.

Souvětí souřadná jsou rozdělena na slučovací, vylučovací a odporovací. Klasifikace podřadných souvětí je založena na syntaktických funkcích, které věta vedlejší plní ve vztahu k větě hlavní.

V jednotlivých oddílech se postupuje tak, že se sledují výrazové prostředky jistého vztahu. Tak např. u souvětí slučovacího se řadí nejprve věty se spojkou *i*, pak se spojkou *da*. Tento postup se opouští jen tam, kde se nabízí vhodnější způsob třídění, např. věty účelové jsou probírány podle toho, jakým slovesným tvarem je vyjádřen přísudek věty vedlejší (zda tvarem minulého času, futura dokonavých sloves nebo tvarem infinitivu).

Zvlášť si cením toho, že Sobinniková nezůstává u výčtu spojovacích prostředků, nýbrž zároveň informuje i o jejich pozici ve větě, někdy též o jejich frekvenci. Např. o podmínkovém *esli* se dovídáme, že je častější než *eželi*. Vyskytují-li se synonymní prostředky, snaží se někdy zjistit, není-li mezi nimi významový, generační nebo jiný rozdíl. Kladně oceňuji rovněž to, že vedle vlastních spojovacích výrazů vyjmenovává autorka též odkazovací slova, která napomáhají vyjádřit určitý vztah, např. v podmíněných větách jsou to částice *byk*, *togda*, *tada*, *to*, *tak*, *i*, *a*, *da* nebo ve větách odporovacích příslovce *kaě* — *kaě*, *gde* — *gde*. Nikde nescházejí poznámky o větosledu.

Ve zvláštním oddílu se v práci probírají asyndetická souvětí. Nejde o jevy specificky nářeční; tyto souvětí typy jsou známy i ze spisovného jazyka a široce jsou rozšířeny v mluvených projevech vůbec. V nářeční promluvě jsou však nejčastější. Autorka správně postihuje, že k vyjádření jistého vztahu parataktického nebo hypotaktického bez spojek existují v nářečí pevné vzory, modely. Srov. např. české podmínkové souvětí s podmiňující větou infinitivní typu *Být zdráv, šel bych tam*.

Překvapuje zjištění, že v nářečí u parataktického vyjádření podřadného vztahu je závazný sled vět. Podle Sobinnikové např. vedlejší věta časová v asyndetickém souvětí musí být vždy v anteponici. Např. v souvětí *Zučalo se mlátit mlátíčkami, bylo mi deset let* byla by v popisovaném ruském nářečí věta rozvíjející vždy *ta* na prvním místě a věta rozvíjená až *ta* druhá. V českých nářečích je situace jiná. Myšlenkově podřadná věta časová by v uvedeném souvětí mohla být i v postpozici a někdy je dokonce nesnadné stanovit (jak ukazuje i náš doklad), která věta je určující a která určovaná.

Z vlastní zkušenosti se mi zdá výhodnější probrat bezspojecná souvětí hned u jednotlivých vět spojkových. Lépe totiž vynikne, jaký je frekvenční poměr mezi spojkovým a nespojkovým vyjádřením jednotlivých myšlenkových vztahů. Formálně vyjádřená hypotaxe představuje konečně důkaz, že uvedené významové vztahy mezi větami v nářečí vůbec existují.

Podle syntaktické funkce jsou zvláště probrány vkladné věty („vključennyje predloženiija“). Jde o věty doplňující některý člen nebo celou předcházející větu. Myslím, že by bylo vhodnější a výstižnější mluvit o větách volně řazených, neboť podle uváděných dokladů nebyvají vsunuty do věty hlavní. Některé typy vůbec nelze považovat za celky souvětí. Zdá se, že v uváděných příkladech nejde o žádný myšlenkový vztah, že mluvčí některé myšlenky reformuloval jako souvětí. Doklad *Služba byla — brali na dvacet' let* (147) připomíná právě spíše volně řazení vět. Sobinniková považuje větu *brali na dvacet' let* za vkladnou větu přísudkovou. Jak jsem uvedl, je problematické vůbec hledat mezi uvedenými větami nějaký vyhraněný vztah. Šlo-li už tu o nějaký vztah, není pak vhodnější mluvit o větě přívlastkové nebo spíše o dodatečně připojené větě vysvětlující?

V práci schází bohužel pojednání o volném řazení vět vedle sebe. Tento rys nářeční větné skladby mohl být probrán právě v souvislosti s tzv. vkladnými větami. Mám na mysli ten jev, že mluvčí klade jednu větu vedle druhé asyndeticky nebo i se spojkami beze zření k obsahové závislosti a neuvědomuje si, že se tyto věty dostávají do nějakého myšlenkového vztahu. Mluvčí řadí věty vedle sebe, jak se jim vybavují, často v časovém sledu, a nemyslí na to, že adresát na pozadí formálně vyjádřené hypotaxe může mezi nimi nacházet nejrůznější myšlenkové vztahy. Některé doklady ze str. 16. by na volné řazení ukazovaly, srov. např. doklad *U mine diver', mužnin brat, i on tam v Baronizy žyvet'* aj. Kdybychom tyto větné celky analyzovali a hledali mezi větami určité vztahy, vydávali bychom se v nebezpečí, že mluvčímu budeme podkládat něco, co v jeho myšlení nebylo. Je třeba odlišit juxtapozici od determinace vyjádřené prostředky parataktickými.

Je škoda, že v práci chybí pojednání o složitých podřadných souvětích. Jistě nejsou složité větné periody v dialektech rozvity stejně jako v jazyce psaném, neznamená to však, že by se nevyskytovaly vůbec. Spíš se jeví nedostatek jen některých jejich typů.

Z drobných připomínek k svazku o souvětí uvádím aspoň několik:

U odporovacího souvětí se měla autorka více zaměřit na vyjádření vztahu. Významový odstín vztahu zůstává nezměněn, i když se liší podmět a předmět při stejných přísudcích (str. 22). Toto minunciózní třídění odtrhává větné typy, které po stránce syntaktické náleží k sobě.

Není dost jasné, čím se liší asyndeticky připojené věty časové typu *Doš' pirjaždet' — prošč sejut'* (141) od vět vkladných příslovných časových typu *Sitcy pajavilis' — mne bylo' nebos' tritcni' let* (149). Zdá se mi, že by oba doklady bylo možno klasifikovat jako též typ. Sobinniková první typ řadí k paratakticky vyjádřené myšlenkové hypotaxi a druhý typ k „vkladným“ větám.

Typ vedlejších vět bez věty hlavní, klasifikovaný v práci jako odpovědi, byl by zřetelnější, kdyby autorka uvedla i otázky, na něž uvedené věty jsou reakcí. Jde o věty typu *Kak šubu sašjet'*. Podobné věty máme doloženy hojně i z našich nářečí; tu však nejde o věty odpovědové, nýbrž o věty, mající charakter nápisu. Mluvčí jimi předesílá, o čem bude vyprávět nebo o čem by se ještě mohlo něco povědět. Často pak na začátku vyprávění slyšíme *Jak se bavili, Jak jsme chodili do lesa* apod.

Souvětí s vedlejšími větami přísudkovými typu *Takaja byla sipuga, što ničivo ni vidnŕ* (36) bychom řadili raději k větám účinkovým, neboť vedlejší věta přináší určení míry substantiva *sipuga*.

U vět uvedených na str. 99 (*Ežli s palučki?*) sahá širší kontext. Spíše než jako odpovědi nebo podmínkové věty s elipsou věty hlavní bylo by je tak lze vykládat jako jednoduché věty tázací citově zabarvené.

U podmínekových ireálných vět by měl být též doklad na souvětí, kde se částice *by* vypouští i ve větě podmiňující (143). — Z formulace na str. 18 vyplývá, že spojka *da* byla i ve staré češtině a ve staré polštině, ale později vyšla z užívání. Ze staré češtiny tuto spojku doloženu nemáme. Mohlo se však upozornit na její hláskovou podobu *dy*, jak se to dělá např. na str. 54 u zájmena *ěo*. — U bezspojkových vět se vztahem příčinným jde spíše o vysvětlení děje věty hlavní než o jeho skutečnou příčinu, srov. např. *Nogi moju: basnikom chadžila; Napisat' možnŕ bumagŕ vyd' ržyt'*.

*

Sobinniková si dobře uvědomuje, že postižení celého syntaktického systému by nebylo úplné bez údajů o geografickém rozšíření nářečních jevů, proto v jednotlivých kapitolách aspoň srovnává stav v popisovaném nářečí se stavem v ostatních ruských nářečích. Opírá se při tom i o dosud nevydané rukopisné disertace a o zápisy z přímých terénních bádání pracovníků voroněžské university.

Autorka dále s úspěchem podává dnešní nářeční situaci jako jedno vývojové stadium národního jazyka. U jednotlivých jevů stanoví, jaký byl jejich výskyt v starších historických památ-

kách, a vysvětluje jejich původ. Tento komparatistický přístup k materiálu se ukázal plodný proto, že umožnil odhalit archaické nářeční rysy a inovace. Jen tak se mohla autorka pokusit o osvětlení některých obecných zákonů vývoje ruského národního jazyka.

Je jen škoda, že Sobinniková (zvlášť v práci o souvětí) toto srovnávací a historické hledisko neuplatňovala důsledně. U některých typů se omezila jen na pohled synchronní. Např. u vět časových se spojkami *poka, pokuda* (str. 80) schází výklad, jak byly zastoupeny v starším jazyku. V této souvislosti musím vytknout, že na závadu přehlednosti je to, že část historická není graficky oddělena od popisu synchronního nářečního stavu. Některé kapitoly nejsou dále úměrně vyvážené mezi část historickou a pohled synchronní. Aby mohla ukázat, jak se v nářečí obráží některé situace národního jazyka, je nucena nejprve nastínit starší stadium. Proto někdy vykládá přímo stav v jednotlivých starších písemných památkách. Část o historickém vývoji jevu bývá však mnohdy tak rozsáhlá, že se přímo zdá, jakoby autorka nepodávala popis nářeční syntaxe, ale syntaktický rozbor staré památky. Týká se to např. památky Dela vojevodskije na str. 40 n., 49, 77, 128 v dílu o souvětí.

Nebyla by na škodu věci větší sevřenost kapitol. Na závadu jsou někdy zbytečné citace. Aby ukázala, že co se týče spojky *da*, je stejná situace i v kurských dialektech, nemusela citovat příslušnou pasáž z práce Losevové. Stejně tak na str. 25 se nemusela doslovně citovat věta z monografie Meškovské jen proto, že v tambovských nářečích je spojka *no* známá. Někdy by tyto citace mohly působit dojmem, že autorka chtěla za každou cenu doložit zvládnutí příslušné syntaktické literatury. Že spojka *esli* má starobylý původ, nebylo třeba snad dokládat hned šesti slavisty světového jména (Vondrákem, Miklosichem, Bernkerem, Preobraženským, Lavrovem, Bulachovským). Stejně se to týká např. citací o užívání vztažných zájmen *kakoj — kotoryj*. Vůbec celá kapitola věnovaná vztažným větám podmětovým vypadáva z celkové stavby. Působí dojmem jakési monografie v monografii. Ostatním jevům není ani zdaleka věnováno tolik místa jako právě vzpomnutým větám.

Oba díly obsahují stručné závěry. Autorka v nich vyjmenovává jednak nářeční syntaktické jevy shodné se spisovným jazykem, jednak jevy, které se v dnešní spisovné ruštině (mluvené i psané) neobjevují. Konstatuje se, že se v podstatě zachovávají tytéž větné i souvětí typy, se spisovným jazykem se shoduje převážná většina výrazových prostředků pro jednotlivé významové vztahy a shodné jsou hlavní způsoby vyjadřování větných členů. V nářečí jsou však proti spisovné ruštině slabě zastoupeny např. typy s přísudkovými slovesy *kaželega* a s predikativními příslovcí typu *ponjatno, izvestno*...

U větů jevů, které jsou vlastní jen místnímu nářečí, dokládá zároveň, zda jde o jev omezený jen na zkoumanou oblast, zda jde o prvek společný všem jihovelkoruským nářečím nebo má dokonce ještě širší geografický výskyt. Ukazuje se, že prvky shodné s dialekty severními jsou vlastně jen archaismy. Aspoň zmínkou Sobinniková vysvětluje skutečnost, že dialekty gremjačenského okresu, které jinak i po stránce skladebné náležejí k nářečím jihovelkoruským, mají své úzce geograficky omezené vlastní znaky. Zkoumaná oblast je vzdálena od jádra jihovelkoruských nářečí, máme tu tedy vlastní oblast okrajovou. Nemusely sem proto zasáhnout všechny inovační vlny z jižního ohniska jazykových změn. Proto se našly i jevy shodné se severovelkoruskými nářečím a odlišné od jevů jižní skupiny.

Nejvíce rozdílů mezi spisovnou ruštinou a zkoumaným dialektem plyne z toho, že se v dialektech dochovalo starší vývojové stadium, kdežto spisovný jazyk se vyvíjel samostatně dál. Jako archaismy hodnotí Sobinniková např. přičinné věty uvozené spojkami *kak, što, dlja toho što* nebo podmínkové věty se spojkou *eli*, dále opakování předložek u přívlastku i u určovaného členu (např. *Bylo j knigach j starych*), postavení neshodného přívlastku před určovaný výraz, shodu podle smyslu (tedy v množném čísle) u hromadných substantiv a zájmen *eto, nikto*, konečně uchovávaní sponového slovesa v otázkách aj. V práci se dokládá, že některé archaické konstrukce vymizely ze spisovného jazyka už dávno, jiné teprve v 18. nebo dokonce 19. století.

Některé specificky nářeční jevy pramení ze samostatného vývoje daných nářečí, z vývoje odlišného od spisovného jazyka. Jsou to tedy vlastní inovace. K těm patří např. korelativní vylučovací spojky *choš — choš*, odporovací *ni*, řada spojovacích výrazů ve větách podmínkově časových jako např. *kak esli, kogda eželi*, ustrnulé vazby přechodníkové v jmenné části přísudku (*U mine telo abmirtvejšy*) aj.

Pozoruje se též působení sousedních ukrajinských nářečí. Jako vliv těchto dialektů klasifikuje autorka např. účelovou spojku *aby*, užívání předložek *po-za, po-nač*, rozšíření částice *či* a další.

V závěru se konstatuje, že při dnešním vývoji nářečí tendence celonárodní a prvky společné všem dialektům sílí a upevňují svou pozici, kdežto jevy úzce nářeční mizejí. Připomíná se také vliv spisovného jazyka na nářečí, odstavcem se vzpomíná vytváření interdialektů. Jak se však tento vývojový proces obráží přímo v popisovaném nářečním systému, z práce nevysvítá. Autorka

se zaměřila toliko na postižení tradičního nářečí. Je myslím nedostatkem, že autorka nám ve skutečnosti představila nářeční stav tak, jakoby se v přítomné době neměnil, jakoby nářečí ustrnula. Sobinnikovové byly informatory převážně starší osoby (ženy převládají). Vedle nejstarší generace (zkoumala i řeč starce narozeného 1858!) je mezi informatory zastoupena generace střední a generace nejmladší (žáci národních škol). Autorka tedy mohla ukázat, jaké jsou dnešní vývojové tendence u jednotlivých syntaktických prostředků. U syntaktických jevů měla poznamenat, jaká je jejich stálost, odolnost vůči prvkům spisovného jazyka, případně kterými prostředky jsou nahrazovány. Kusé poznámky o frekvenci některých spojovacích prostředků, připojované tu a tam, nepostačují. Zdá se mi málo pravděpodobné, že by jazyk nejstarší generace byl stejný jako jazyk školní mládeže nebo generace střední. V našich poměrech aspoň tomu tak není.

S výzkumem syntaktické stránky nářečí, s terénním sběrem syntaktického materiálu nemáme dosud mnoho zkušeností. Je tím větší škoda, že se nic nedovídáme, jak autorka zkoumala, že se nezmiňuje ani slovem o metodě přímého výzkumu. Opírala se při sběru materiálu o nějaký dotazník? Užívala magnetofonových přístrojů? Zaznamenávala jen souvislá vyprávění nebo též dialog? Měla připravena nějaká stálá témata rozmluv?

Bylo by jistě zajímavé, jak se Sobinniková dívá na stylistické rozvrstvení nářečních projevů. Je vůbec možno mluvit v nářečí o stylistickém zabarvení některých syntaktických prostředků? Je výběr některých výrazových prostředků určován jistým druhem nářečních projevů, např. aspoň dialogem nebo monologem? — Jak jsem již uvedl, téměř nic se nedovídáme o vlivu nenářečních jazykových struktur na zkoumaný dialekt.

Jak patrně, zůstala nám autorka dlužna nejméně obecnější závěr.

Bývá už dobrým zvykem, že se k mluvnickému rozboru připojují i ukázky nářečních textů. Uvítali bychom je i v recenzované práci. Čtenář by nabyl představy, jak vlastně vypadá v zkoumaném nářečí delší mluvní projev. Mohla být rovněž připojena aspoň pro orientaci mapka se zakreslenou oblastí výzkumu.

Postrádal jsem rovněž reštríky spojek, vztažných zájmen, příslovcí a vůbec všech slov, napomáhajících vyjádření vztahu mezi větami a větnými členy. Práce by nesmírně získala na přehlednosti.

Jestliže k práci není připojen slovníček nářečních výrazů, měla být některá specifická nářeční lexikální slova vysvětlena hned v textu. Týká se to např. ze svazku o souvětí slov *grečanijsa* (99), *čivantal* (91), *šipuga* (36), *šursýj* (103) a mnoha dalších.

*

Jádrem recenzované práce je popis syntaktických jevů a jejich utřídění. Oceňuji nesmírně bohatství sneseného materiálu, autorčin smysl pro zachycení a jemnou analýzu tolika syntaktických jevů. Velkou lze s jejím tříděním souhlasit. Autorka nezůstává jen u pouhého zachycení, nýbrž usiluje i o výklad jevů. Začleňuje zkoumané nářečí do historického vývoje národního jazyka a do souvislosti s jinými nářečními typy. Volí dobrý postup: Sleduje, aby zpracování nářeční syntaxe bylo systémové, ale zároveň porovnávací. Pro pojednání o souvětí bychom čekali, že bude důsledněji analyzovat poměr nářečních a spisovných jevů, že budou důsledněji odlišeny jevy specificky nářeční od jevů vlastních vůbec mluvenému jazyku.

Práce si cením jako příspěvku k poznání větné skladby ruských nářečí. Přináší hodnotný, nový materiál a mnoho přesvědčivých výkladů.

Jan Balhar

Konstantin Popov, Sávremenen bǎlgarski ezik — sintaksis. Sofia, Nauka i izkustvo 1962. 354 stran.

Bulharský jazyk je po fonetické a morfologické stránce poměrně dosti probádán, avšak syntax spisovné bulharštiny je zpracována dosud méně. Některé dílčí úseky byly analyzovány speciálními monografiemi. Středem pozornosti mnoha badatelů, bulharských i cizích, jsou tzv. syntaktické balkanismy;¹ proto také je věnována pozornost i všemu, co syntakticky s těmito jevy vstupuje do systémových souvislostí. Zkoumá se syntax bulharských flexivních analytických konstrukcí,² užívání členu,³ problematika inverse podmětu a předmětu pomocí reduplikace,⁴ s tím souvisí i některé otázky slovosledné.⁵ Z jiných partií byly předmětem systematického pozorování problémy přístavku,⁶ jednočlenných vět⁷ a podřadného souvětí.⁸ Sám K. Popov se věnoval v několika státech problematice gramatické shody v rodě a čísle.⁹ I jiné jazykové jevy již byly zčásti pozorovány. Mnoho problémů však je nevyřešeno, někde i zcela nedotčeno. Nejvíce nezpracovaných problémů je v otázkách neshodného přívlastku, přístavku, slovosledu, některých typů nominálních a eliptických vět, polovětných vazeb, vyjadřování číselných